

M. NAGY MIKLÓS

Orosz írók, orosz nők... és a fekete zongora

Lenin és Ljudmila

Ljudmilának hívták, festőművész volt, és a kilencvenes évek elején jött Magyarországra az akkori szegény Moszkvából.

Néhány hétig káposztaleves szaga töltötte be a lakást. Ahogy ő tudott sikítani, úgy senki más. Utána órákig teáztunk, és Leninről meg a kommunizmusról vitakoztunk. Szerette Lenint – és visított akkor is, amikor kegyetlen diktátornak vagy őspunknak neveztem. Vagy a posztmodern gonosz előfutárának. – *Posol ti na huj* – mondta –, Lenin nagy ember volt, nagy filozófus, nagy író. Egy bölcs. Én meg békülékenyen: – *Nu ladno, igyi szjuda, poceluj menyja, milaja.*

Egyszer mentem vele bevásárlóközpontba – de látva tekintetében az undort: a tömegtársadalom, a fogyasztói kultúra, a habzsolás, a csámcsogás mély megvetését, azonnal menekültünk. – Te hogy bírod ezt ki? – kérdezte. – Nem utálok?

– Én nem – feleltem. Csak ennyit.

Nyári estén borzongva nézett fel az égre: – Utálok a csillagokat – mondta. – Ha sokáig nézem őket, rángatózni kezdek, mint Dosztojevszkij. Úgy hívják: „asztrofóbia”, mi, oroszok, különösen érzékenyek vagyunk rá. Szokolovot olvastad? – Fürkészőn nézett a szemembe, mint aki még nem tudja eldönteni, méltó vagyok-e a szerelmére. – Te mit utálsz? – kérdezte. – Mitől félsz? Mitől viszolyogsz?

Szótlanul tűnődtem. Tényleg, mit utálok?

Egy mesebeli tó partján sétáltunk – fönt csillagok, szikrázó visszfények a borzongó hullámokon: dosztojevszkiji éjszaka. – Meg a békákat is utálok – mondta Ljudmila –; egyszer kicsi koromban a bátyám felfújt egy békát, mint egy papírzacskót, és szétdurrantotta előttem. Én meg csak hánytam és hánytam... – És újra az a fürkésző, bizonytalan tekintet: szeressen-e vagy ne. – Te mit utálsz? Csak van valami fóbiád.

– Ó, Ljudmila, de hisz olyan szép a világ... Ez a tó, ez az éjszaka, az élet melódiája... szeretkezni a bokrok közt, azon a padon, ott ni...

A tó menti ösvényen hirtelen megindultak a rögök. Békák nászmenete... pajzán kuruttyolás. Ljudmila felsikított, és rohant vissza a szállodába: a csillagtalán, békátlan, békés bárba. – Vodka kérék szépen – mondta épp, amikor zihálva utolértem. Szép orosz majomarcán finom csillagundorral s büszke békaiszonnal hajtotta fel a vodkáját... s most először tűnt el róla a bizonytalanság. – Te mit utálsz? – kérdezte még egyszer utoljára, de már lemondóan: bunkó magyar vagy, ez volt a tekintetében, mit értesz te az én finom orosz fóbiáimból? S már csak néhány búcsúsikoly volt hátra... egy sikolyos éjszaka.

Hogy mit nem szeretek? Ezt a kérdést.

A csillagokat, Lenint, Dosztojevszkijt, Szokolovot, a bevásárlóközpontokat, a békákat, a vodka, a sikolyos éjszakákat, Ljudmila emlékét – mindent szeretek...

Docenko, Radzinszkij és az újorosz Igor

– Te ki vagy? – lép hozzám egy ötvenes, macsó külsejű alak, mellette tüneményes nő, benem: sárga irigység.

Ó, az orosz nők! – a szeptember eleji kánikulában olyan szexi a város, mint egy luxusbordély: a kommunizmusban elfojtott Erősz buzog mindenütt, az erotikus fehérneműk választéka a Place Pigalle-ével vetekszik.

1996-ban járunk, Moszkva hirtelen gazdag lett – de Budapesten bárkinek mesélem, nem hiszi el.

A Vagriusz kiadó estjén vagyok: nagy, fekete zongora a sarokban, klasszikus combo nyomtatja az evergreeneket. Aztán bemutatják az új könyveket, a főszerkesztő kiteszi a lelkét, de a posztszovjet-posztmodern orosz író cinikus fajzat: a nyers stílus a trendi – csak semmi szentimentalizmus. Kabakov kurtán köszönetet mond a kiadónak, és közli, hogy azért választotta a Vagriuszt, mert hallotta, hogy az fizet, mint a köles. Lipszkerov, az ifjú titán még nála is szűkszavúbb: – Sokan mondják, hogy az irodalom meghalt. Én ezt a kérdést gyakorlatiasan közelítem meg. Ha létezik kiadó, létezik irodalom. A kiadó, mint látjuk, létezik. Következés-képpen létezik irodalom is. – A főszerkesztő még egy kicsit morog a mikrofonba: –Többet vártam tőletek fiúk –, aztán irány a terített asztal: lazac, kaviár, *martyinyi*, pezsgő...

Megérkezik Edvard Radzinszkij is, a Vagriusz világsztárja – koccintunk *Az utolsó cár* magyarországi sikerére, de Radzinszkij hangulatát beárnyékolja a nap híre: Jelcin bejelentette, hogy szív műtétre kórházba vonul. – Oroszországnak az a nagy baja, hogy mindig tökkelütött hülyék kerülnek hatalomra – mondja Radzinszkij. – Most jön majd valaki, aki rendet akar csinálni. A Lebegy-féle műveletlen tuskók nem képesek felfogni, hogy a szabadság és a jólét ára egy kis rendetlenség. De mindegy, a végén úgyis nagy baj lesz még itt. A történelem megismétli önmagát, ha az újoroszok nem fogják fel, hogy ebből a mostani nagy gazdagságukból valamennyit a népnek is kell juttatni...

Szóval odalépett hozzám a lófarkas macsó.

– Magyar vagyok – felelem szerényen a kérdésére. – Orosz irodalmat adok ki Magyarországon. És te?

– Docenko. Viktor Docenko.

– Örvendek – mondom –, de tulajdonképpen mivel foglalkozol?

– Hm. Én vagyok Oroszország legnépszerűbb írója – feleli. – Három év alatt négymillió példány. Már csak Lenint kell megelőznöm. Most jelent meg egy interjúm a *Times*ban, ahol az orosz Rembónak neveztek.

– Az orosz Rimbaud-nak? – csodálkozom. Ezt azért nem néztem volna ki belőle.

– Nem, nem a költő, hanem Rambo. Kalandregényeket írok. Gyere, elmegyünk hozzám, odaadom a könyveimet. Ha elolvasod őket, tuti, hogy ki fogod adni. Én vagyok a legjobb.

– Ennek a kurva Radzinszkijnek kiadták két könyvét Amerikában, és meggazdagodott belőle – morog Docenko a kocsiban. – Én meg keresek szaros hatvanmilliót egy regényemen.

A lakásban néhány művészi pornókép van a falon – meg rengeteg fénykép magáról a szerzőről, Csernomirgyinnel és más politikai fejesekkel közösen.

– Tudod, mit? – mondja, miután odaadta a könyveit, lehalkítva a hangját, mert a szomszéd szobában ott van egy nő – a felesége? (És megint: a sárga irigység... Ó, az orosz nők!) – Elme-
gyünk szaunázni. Van egy menő hely, ahová járok. Bombázó csajok...

Szauna helyett (Nick Hornby-s gondolat: életem öt legrosszabb döntésében benne van-e, hogy nem mentem el?) a volt kollégiumi szobatársammal találkozom. Az angol tanárnóm fia volt az IMO-n, okos, egyszerű fiú, egész jó verseket írt. Most meg újorosz lett belőle, drágakö-
vekkkel kereskedik – egy exkluzív klubban találkozunk. Kérdezi, mit ennék. Mindegy, mon-
dom. Hát akkor hozzon ki mindent, ami van, mondja a miniszoknyás pincérlánynak. Félóra
múlva megtelik az asztal az étterem egész választékával.

Elmesélem Igornak, mint mondott Radzinszkij az újoroszokról meg arról, hogy újból a
vesztébe rohan az ország. A végén így megint forradalom lesz...

– Hülyeség – feleli. – Korai lenne, ha elkezdénék jótékonykodni, sok pénzt fizetni kevés
és rossz munkáért. Az orosz embernek végre meg kell tanulnia, hogy megálljon a lábán. És
végre elkezdjen rendesen dolgozni. Különben meg épp most szervezek egy önkiszolgáló étte-
remláncot, olcsó árakkal, hogy a szegények is meg tudják fizetni. És azért én is jól járok...

Az Aeroflot járatán rajtam kívül csupa orosz seftes volt (állítólag akkoriban úgy harminc-
millióan éltek ilyen féllégális kereskedelemből, a kellemes moszkvai életszínvonal legfőké-
pen talán ezeknek az embereknek volt köszönhető). A mellettem ülő testes asszonyosság meg-
szóltott:

– Maga magyar? Ó, én nagyon szeretem Magyarországot. A második otthonom. Kétszer for-
dulok minden hónapban, és egy úton van körülbelül ezerkétszáz dollár hasznom. De azért
Moszkvában most már jobb az élet, mint Budapesten. Nem értem én ezt, visszük a sok dollárt,
és valahogy nem látszik meg Magyarországon. Pedig Törökország életszínvonalát mi emeltük
fel. Mert sokan, tudja, ugyanígy a törökökhöz utaznak. Magyarországon persze jobb az áru, csak
nagyon macerás a dolog, mindig egyre több papírt kell kitölteni. Nézze már meg kedveském,
ezek itt kicsodák. Ezek nélkül, azt mondják, nem igényelhetjük vissza az áfát. Maga se tudja? De
mondja, látta, milyen szép boltok vannak Moszkvában? És a lányok? Gyönyörűek, nem igaz?
Szébbek, mint a magyar lányok. A vérkeveredés miatt biztosan. Igaz, a férfiak meg Magyaror-
szágon szébbek. Szóval Moszkvában most már jobb az élet, én mondom magának...

Verjük le Szolzszenyicint!

Kis utca a Taganka közelében, mínusz húsz fok, fúj a szél, az a csontig-lélekig hatoló moszkvai
szél, amitől a Don-kanyar jut az ember eszébe. A magyar ember eszébe... Már elkezdéném
magyarázni, mit jelent a „Don-kanyar” nekünk, amikor hirtelen:

– Jé, Szolzszenyicin utca! – mondom, és közelebb megyek az utcatáblához.

Baromi magasan van: találgatom magamban, miért... Pontosabban gőzöm sincs.

Felugrok, hogy elérem-e. Nem érem el. Túl magasan van. Megközelíthetetlen.

– Azért tették olyan magasra – magyarázza Szásenyka –, mert valamikor hoztak egy tör-
vényt, hogy csak tíz évvel a halála után lehet bárkiről is utcát elnevezni. De aztán vagy elfelej-
tették, hogy van ilyen törvény, vagy úgy gondolták, hogy törvény ide vagy oda, Oroszország-
ban az államnak mindent szabad, szóval Alekszandr Iszajevics halála után ezt az utcát róla
nevezték el. És volt, akinek nem tetszett. Fogták, és leverték az utcatáblákat.

– És?
– És végül úgy döntöttek, hogy magasabbra teszik őket. Hogy ne legyen olyan könnyű levetni.

Na ja, mindig győz az állam.
És mindig győz Szolzsenyicin.
Újabb bizonyíték arra, hogy az életben nincs logika.
Fekete zongora.

Zoja Koszmogyemjanszkaja, a Kurszkaja-metróállomás és Zahar Prilepin

Izmajlovszkaja szálloda – tizenöt vagy talán húsz évvel ezelőtt. A metrómegálló előtti téren kis, nyüzsgő piac működött, a jelicini vadkapitalizmus a maga nyers valóságában: ott saslikoztam – és mindig eszembe jutott, ahogy Szolzsenyicin (Kosztoglotov) ette a saslikot a *Rákosztályban*. A környékbeli panelházakban lakó nénikék ott árulták az otthon sütött-főzött pirogot, töltött paprikát, pelmenyit – nem vártak semmit az államtól, se nyugdíjat, se nemzeti eszmét, próbáltak megélni, ahogy lehet. A közelben volt a híres Verniszázs: festmények, bolhapiac, könyves standok – ott vettem meg Szása Szokolov *Eb s ordas közt* című regényét: zseniális, de szinte lefordíthatatlan. Talán ha két életem lenne...

Most: hatalmas szupermarket, elegáns boltok hihetetlen választékkal, amilyenről mi nem is álmodunk ebben a gondokkal sújtott kis országban. („Nem tudom, meddig tart ez a svájci jólét Moszkvában”, mondta egyszer Jurij Guszev, a magyar irodalom legnevesebb fordítója. „Amit most látsz, az a hirtelen jött gazdagság maradványa – mondta 1998-ban, a pénzügyi válság, a *default* napjaiban Mark Frejdkin író. – Úgy emlékszünk majd rá, mint egy délibábra.”) Pirogot áruló nénikék már nincsenek. De ötméterenként megállítják az embert azzal, hogy olcsón tudnak szobát szerezni a szállodába. „Köszönöm, de már van.” Valami új bizniz ez is, a logikáját nem értem. Fekete zongora.

A metrómegállóban szobrok – az első Zoja Koszmogyemjanszkaja, az orosz partizánlány, akit a németek a háború első napjaiban megöltek, fél mellét levágták, s a róla készült fénykép bejárta a Szovjetuniót... Harcra buzdította az oroszokat: minden jobb, még Sztálin is, mint a németek, akik egy szép fiatal lányt megkínóznak, és levágják a mellét.

Mindig megnézem: igazi szocreál szobor, vaskos idomok, kemény tekintet – és elképzelem, milyen lehetett az igazi Zoja: csupa érzékenység, csupa vágy, csupa szépség, csupa orosz lélek, csupa hit, csupa kedvesség – mint Szásenyka.

Szásenykával a Kurszkaján szállunk ki – bámulom a gyönyörű metróállomást: silabizálom a kupola peremén lévő feliratot: „Sztalin nasz virasztyil.” Micsoda? Hogy „Sztálin nevelt fel bennünket?”

– Ez meg mi?
– Hát, az úgy volt – magyarázza Szásenyka –, hogy két évvel ezelőtt felújították a megállót, és mindent rekonstruáltak rajta: legyen pontosan olyan, mint a harmincas években. A sztálini himnusz szövegével meg minden.

– Aha.
– Ilyen ország ez. El tudsz képzelni valami hasonlót Németországban? Hogy „Hitler gyermekei vagyunk”?

XX. század: eb és ordas között – szürkületidő.

Néhány nappal később, már Pesten, Szásenykától kapok egy cikket, az orosz irodalom új sztárja, a hirtelen világszerte kiadott Zahar Prilepin írta – Sztálinról. És most mindenki erről beszél.

„Azt mondjuk – és ez az a ritka eset, amikor majdnem igazat mondunk –, hogy nem kímélted, és időről időre irtani kezdted az orosz népet. Hagyományosan tiszszeresére vagy akár százszorosára növeljük az áldozatok számát, de ez csekélység. A fő, hogy közben hallgatunk arról, hogy nekünk magunknak egyáltalán nem kedves sem ez a nép, sem az értelmisége. Abban, hogy manapság hétmilliós ütemben, szakadatlanul tűnik el az ország lakossága és a népi arisztokrácia, kitartóan és önfeledten – mily elbűvölő paradoxon! – téged hibáztatunk! Mert, ugye, nem mi öltük meg az orosz falut, az orosz tudományt, és nem mi sülyesztettük a mezít-lábas senkiháziak szintjére az orosz értelmiséget – ne, ne neved, mindezt te tetted. Te! Aki hatvan évvel ezelőtt meghalt! Nekünk ugyan semmi közünk hozzá. Mikorra mi megjöttünk, már minden összetört és elhalt. A milliárdjainkat mi magunk kerestük, a saját munkánkkal, a semmiből! Az édes mamánkra esküszünk!

Vagy legalábbis objektív folyamatnak látjuk az orosz etnikum kihalását. Mert a te idődben ölték az embereket, a mi időnkben maguktól hullanak. Te nem is tudtad olyan gyorsan pusztítani őket, amilyen gyorsan ma a saját akaratukból hullanak. Objektív körülmény, igaz?

És magabiztosan azt hirdetjük, hogy a Győzelmet annak ellenére értük el, amit te műveltél.”
Ilyesmiket ír.

Jevgenyij Popov meg azt mondja egy interjúban, hogy csalódott Prilepinben, mert mostanában egyre nagyobb – és veszélyes – zöldségeket beszél.

Prilepinnel – még a Sztálin-cikke előtt – találkoztam egyszer Frankfurtban. Elmondtam neki, hogy megvettük a híres regényét, a *Szánykját*... Prilepin szóáradatba kezd: hogy mennyire örül, hogy Magyarországon is... És Limonovot kiadjuk? Limonovot ki kell adni, mert zseni. Nem azért mondja, mert harcostársa a nacional-bolsevik pártban, tényleg... És ha Moszkvában járok legközelebb, hívjam fel, elmegyünk szaunázni, dumálunk egy jót...

Fussak el?

Menjek?

Szaunázunk?

Boros, bolond orosz írók. Bolond hangszerek.

Szorokin, Mariam Petroszjan és a darvak

Orosz nő, orosz írók ügynöke, Barcelonában él, ülünk a buszon Moszkvában, az orosz irodalom fordítóinak konferenciájára tartunk, a moszkvai dugóban órákig tart az út a szállodától az idegennyelvű könyvtárig... Julija Mariam Petroszjant akarja eladni nekem – már próbáltam elolvasni, nem ment, nem az én világom, csodálom, de unom. Egy újabb dolog, amit nem értek a világból – hogy miért épp Mariam Petroszjan az új megváltó sok olvasó számára: egy Second Life, amibe elmenekülhet a sivár valóságból. Nekem ez is csak fekete zongora. Aztán Julija mesélni kezd Vlagyimir Szorokinról, aki a legfontosabb „kliense”:

– Tegnap Vlagyimirral találkoztam.

– És?

– Elmesélt egy haláli jó új elbeszélést. Hogy valahol Oroszországban él egy csapat különleges daru, valami kihalóban lévő faj. És el kellene költözniük a telelőhelyükre, de nincs vézérdaru, és nem indulnak el: megfagnak szegények, ha valaki nem menti meg őket...

– És?

– És akkor Putyin fogja magát, odautazik, daruorrot tesznek a fejére, sárkányrepülőre ül, és repülni kezd, és a darvak mennek utána. Szállnak, szállnak a darvak, előttük Putyin sárkányrepülőn, és mindannyian megmenekülnek, eljutnak oda, ahol meleg van: nem fagynak meg, és mi sem fagyunk meg, és a világ is megmenekül, mert van végre, aki vezesse, ha kell, sárkányrepülőn...

– Ez tényleg jó. Hihetetlen, milyen fantáziája van Szorokinnak. A *Cukor-Kreml*ben is...

– Várj, még nincs vége a történetnek! Tudod, hogy Vologya dadog – imádom, ahogy dadog, a legsármosabb orosz pasi –, szóval amikor mondom neki, hogy ez haláli jó elbeszélés, rám néz azzal a gyönyörűszép szemével, és azt mondja: „D-de hát, ezt n-nem én írtam, ez meg-történt. Én n-nem tudnék ilyet k-k-kitalálni.” Én meg erre: „Vologya, ez tökéletes, tényleg úgy megírni a sztorit, mintha a leghitelesebb valóság lenne, fantasztikus vagy, imádlak!”

Aznap este az orosz tévéhíradó első híre az volt, hogyan mentette meg Putyin a fogságban nevelt, ezért tapasztalatlan szibériai hódarvakat: ő vezette őket sárkányrepülőn a melegebb közép-ázsiai tájak felé. Utána sokat vitatkoztak róla, hogy sikeres volt-e az akció. Mert Vlagyimir Vlagyimirovicsot csak a darvak egy része követte.

Abuzjarov és a forradalom

A Biblio-Globusz könyvesbolt a Lubjanka tér mellett – a tér közepén Feliks Dzerzsinszkij helyén még mindig nincs semmi: ugyan kit lehetne odaszoborni: Szolzsenyicint talán? De kelle-e hozzá valami *szobornosztj*, ami nincs: húsz éve kínlódik az orosz nép azzal, hogy mi legyen az új nemzeti eszme, az új hős – de egyelőre csak Putyinig jutott el. Én Viszockijt állítanám oda. De ki nem sz..ja le, hogy én mit gondolok?

Akunyin új könyvét nézegetem, amikor könyvbemutató kezdődik. Eldar Abuzjarov kezd el beszélni: új sztár, mindig oda megy, ahol történik valami, narancsos Ukrajna, arab tavasz stb., regényeket ír a forradalmakról. A forradalmak megszállottja, mint Prilepin.

– A forradalom jó dolog – magyarázza –, forradalom nélkül nem újul meg a világ. A mi '17-es forradalmunkra is szükség volt, mert valahol valakiknek ki kellett próbálnia az egyenlőség eszméjét, és hogy a Nyugat átalakíthassa, emberarcúvá tehesse a kapitalizmust.

Ilyesmiket mondott.

Feltette a kezét egy lány. Szép szláv lány szürke ruhában: pravoszláv arc, szemében a dosztojevskiji hittel: nincs semmilyen nagy történelmi cél, amely megbékíthet akár csak egyetlen megkínzott gyermek könnycseppjével...

– De hát Eldar Anvjarovics, hogy mondhat ilyet? Hány kisgyermek halt meg a forradalom miatt, elpusztították a templomokat, lerombolták a Megváltó Krisztus székesegyházat. Hogy mondhatja erre, hogy „jó dolog”?

– Na, és mi lett annak a székesegyháznak a helyén? Uszoda, nem? Inkább legyen Oroszországban ezer uszoda, ahol a gyerekek sportolhatnak, játszhatnak, nevethetnek, mint ezer templom...

És vitatkoznak még sokáig: a szép orosz fiú és a szép orosz lány. Tépik, cibálják az orosz történelem átkozott kérdéseit.

Borisz Jevszejev és a dobogó kő

Kolomenszkojében vagyunk hármásban, Tányecska, Borisz Jevszejev, a hazafias író és én; nyár, balzsamos napsütés, halk guszlizene szól valahonnan, *blagodaty* (ezt nem lehet lefordítani).

Kolomenszkoje elragadóan szép park Moszkva déli részén, itt volt az orosz cárok nyári rezidenciája, itt van I. Péter cár faháza, amelyet ő maga épített, és egy Arhangelszk melletti kis szigetről hozták ide: már mindent megnéztünk, ettünk saslikot, és most fekszünk a gye- pen, élvezzük a napsütést, és nézzük az orosz matrózokat – Matrózok Napja van, és bár tudjuk, hogy „U matroszov nyet voproszov”, ezeknek a matrózoknak nagyon is van kérdésük, egy nagy-nagy kérdésük: „Hol a pia?” Mert a „hatóságok” úgy döntöttek, hogy ezen a napon itt Kolomenszkojében, ahol a Matrózok Napja központi ünnepségét megrendezik, tilos bármilyen alkoholos italt árulni: nehogy a matrózok duhaj részegségükben lerombolják a gyönyörű építészeti emlékeket. Kronstadtot az orosz hatalom sosem felejtí el.

De mindez lényegtelen, vagyis csak annyiban lényeges, hogy mi sem tudunk sörözni. De most nem is kell. A hely varázslatos így józanul is.

Előző nap elolvastam Jevszejev kisregényét, és most el kell mondanom, hogy mit gondolok róla. Meg hogy kiadnám-e esetleg. A regény arról szól, hogy Európa hogyan bassza át mindig az oroszokat, és az utolsó két oldalon Borisz publicisztikus stílusban, keresetlenül elmondja a véleményét erről a képmutató, álnok, hitszegő Európáról.

– Hát, Borisz Tyimofejevics, ez egy kiváló regény, de ezt az utolsó két oldalt szívem szerint kihúznám – mondom. – Semmi bajom azzal, ha valaki szidja Európát, de az olvasónak anélkül is minden világos. Meg miért kell publicisztikai szöveggel befejezni egy regényt?

– De hát azért írtam meg az egészet, hogy mindezt ilyen keményen kimondhassam!

Vitatkoztunk még egy keveset, nyűttük a fekete zongorát, Tányecska hol nekem adott igazat, hol Borisznak, s aztán elmentünk sétálni. Borisz valami meglepetést ígért.

Hamarosan egy vadregényes patakhoz értünk, s a partján haladva tovább hol Borisz segítette át Tányecska a csúszósabb, meredekebb részeken, hol én: a guszlizenészek játéka oda már nem hallatszott el, s egyre hangosabb lett a három szív dobogása – Tányecska talán tudta, hogy hova megyünk, én nem... Két férfi szótlan küzdelme egy nő szívéért.

Hirtelen egy hatalmas kő van előttünk.

– Érintsd meg! Tedd rá a tenyered! – mondja Borisz.

Megérintem.

– Érzed?

– Mit?

– Érzed, ahogy áramlik beléd az energia?

– Hát, valamit mintha éreznék, talán...

– Érzed, ahogy dobog benne a föld szíve? Itt vagyunk, a világ közepén. A dobogó kőnél...

Gluhovszkijjal a Várban

Megnéztük már a magyar metrót az orosz szerelvényekkel, Dmitrij adott tizenöt interjút, és tízszer elmesélte, hogy az orosz társadalom ma feudalista módon működik, vazallusi rendszerben. És hogy ő ezt úgy fogja megírni, ahogy még senki.

– Igen, úgy írom meg, ahogy senki más. Olyan keményen, kegyetlenül... Csak az a baj, hogy ezekkel a Metró-könyvekkel kezdtem. Vagyis bajnak nem baj, de lehet, hogy emiatt sohasem kapom meg a Nobel-díjat...

Ezt már a Várban mondta.

– Nehogy azt hidd, hogy most itt hagyhatsz, miután vége a melónak – szólt rám, miután kiléptünk a könyvesboltból, az utolsó dedikálásról.

Így hát sétáltunk a derűs, csillagos estén, én próbáltam idegenvezetőt játszani, meséltem Mátyás királyról, Savoyai Jenőről, az 1848–49-es szabadságharcról, amit az oroszok vertek le... de Dmitrijt jobban érdekelte, hogy mit fogunk enni.

Ettünk, szólt a zongora, zúgott a fejem, szemem könnyes volt a kimerültségtől, de Dmitrijen a fáradtság árnyéka sem látszott.

És végül – túl metrón, túl feudalizmuson, túl az orosz történelem átkozott kérdésein – a szerelemről beszélgettünk, mi másról?

– Szóval Szásenyka – mondja. – Szereted?

– Igen.

– Akkor mi a baj?

– Hát...

– Jó, van két kisgyereke. De szereted. Ő pedig orosz nő.

– És?

– Az orosz nő, ha szerelmes, a világ végére is elmegy. De tudnod kell, hogy az orosz nő más... Az orosz nő szimbiózisban él a férfival, akit szeret. Csak úgy tud boldog lenni. Nincs szabadság, nincs két független ember szövetsége. Ezek európai dolgok. Szimbiózis van. Teljes összeolvadás.

– Hát...

– Hidd el, én tudom. Ezért utazom ilyen sokat.

Nabokov és Vera

Cambridge-ben ismerkedtem össze Vlagyimir Makanyinnal, jó húsz évvel ezelőtt: egy kéthetes angol irodalmi szeminárium résztvevői voltunk – ő többnyire csak sakkozott, Mark Frejdkinnel, egy másik orosz íróval. Ő volt a sztár, a nagy író a világ minden zugából érkezett szerkesztők és műfordítók között.

Néha odasomfordáltam hozzájuk, félszegen kérdezgettem.

Szeretett arról beszélni, hogy vannak könyvei, amik maguktól születnek, és vannak, amikért meg kell küzdenie. De hogy magától szülessen meg egy könyve, ahhoz előbb le kell győznie azt, amelyik nem adja meg magát könnyen.

– Na és Nabokovot szereti, Vlagyimir Szemjonovics?

– Persze, mindent elolvastam tőle. Már régen.

...

– Na és hatott az írásművészetére Nabokov, Vlagyimir Szemjonovics?

– Fene tudja. Valamennyire biztosan. Ugyan kire nem hatott?

...

– Na, és a Lolítának van erkölcsi üzenete maga szerint, Vlagyimir Szemjonovics?

– Mondja, Miklós, maga mindig csak Nabokovot olvas? Ez valami betegség. Ki kell gyógyulni belőle.

Azóta is gyógyulgatok, de lassan megy. Nemrég megnéztem a Youtube-on a BBC dokumentumfilmjét Nabokovról.

- Na, és milyen ember volt Nabokov? Sokak szerint sznob – kérdezi a riporter a montreaux-i szálloda bárosától, aki naponta találkozott vele.

- Á, nem volt sznob, nagyon rendes ember volt. Igaz, borralalót sohasem adott.

- Na, és hogyan töltötte a napjait?

- Ó, nagyon vidáman. Csak azt láttam, hogy délelőtt mindig ment el a lepkehálójával, délután meg a teniszütőjével...

- Na, és Vera, a felesége?

- Ő meg dolgozott. Verte az írógépet. Ő írta a könyveket.

- Ez érdekes. Maga szerint Vera írta Nabokov regényeit?

- Hát, sokat ő írhatott, bizony...

Zongora nincs ebben a történetben. Nabokov nem szerette a zenét. De a fia, Dmitry operaénekes lett. Nabokov nem tudott autót vezetni, de a fia egy ideig autóversenyző volt.

Nem tudok se énekelni, se vezetni.

Gyógyíthatatlan vagyok.

Jerofejev, a gonosz

A fordító és az író beszélget egy könyvbemutató után: a kedves, csupa szív, jóságos Bratka Laci és Viktor Jerofejev, aki élvezi, hogy ő az orosz irodalom *enfant terrible*-je. Laci igencsak töri az oroszzt (miközben zseniális fordító – gyakori eset), így hát meglehetősen egyszerű a beszélgetésük.

- A jó író gonosz. Tudnia kell, hogy az ember milyen szörnyeteg – mondja Viktor. – Ezért volt olyan nagy író Dobicsin, akit senki sem ismert, amíg én fel nem fedeztem. Ő a harmincas években már tudta, milyen veszélyes, ha bármilyen politikai mozgalom abból indul ki, hogy az ember jó...

- Na, és szerinted kik az ilyen gonosz írók az orosz irodalomban? Bulgakov gonosz volt?

- Á, nem, ő nem volt gonosz. Ezért is nem igazán nagy író.

- És Platonov?

- Hogy Platonov? Naná! Ő nagyon gonosz volt.

- Na, és Nabokov?

- Gonosz, gonosz!

- Szolzsenyicin gonosz?

- Ugyan már.

- És Brodskij?

- Egy ördög.

- És ki volt még gonosz?

- Rozanov nagyon gonosz volt. Meg Harmsz.

- És Jevgenyij Popov, a barátod?

- Hát, nem is tudom. Ő nagyon jó ember. Túl jó. De kicsit azért gonosz is.

- Te is gonosz vagy, ugye?

- Ezt nem kérdezed komolyan.

Jerofejev konyhájában ülök, nézem a falon lévő művészi aktot: egy nő hátulról fényképezve, épp csak annyi látszik belőle, hogy kicsit megtornáztassa a vágyakat.

Viktor hosszan telefonál, aztán bejön. – Kérsz teát? – kérdezi.

Aztán: – Ja, előbb hadd mutassam be az új feleségemet. – És a falon lévő aktra mutat.

Vova, Jura és Mása

Gluhovszkij egyik elbeszélésében arról ír, hogy az orosz nők szerelmesek Putyinba. Hát, nem tudom... Putyin mégsem egy Fidel Castro. Amikor Moszkvában tanultam, a kollégiumban sok kubai lány volt: mindegyik szerelmes Fidelbe. De ugyan ki érti a nők ízlését? (Főleg a budai úri lányokét. Húsz év után találkozom a nővel, akibe gimnazista koromban plátóian szerelmes voltam. És hát az ilyesmi soha nem múlik el. Egy kávé mellett beszélgetünk erről-arról, az életről, osztálytársakról, kivel mi lett azóta, és egyszer csak Viktorra terelődik a szó. És úgy kezd csillogni a szeme, mint máskor soha. Így ért véget egy szerelem. Mert mégis minden elmúlik egyszer.)

Putyin nagy sajtótájékoztatót tart Moszkvában: egyedül ül a hatalmas terem végében, óriási közönség előtt. Feláll egy középkorú, testes, kedves, szép arcú nő, és hosszan beszél arról, mi a baj az országban. Putyin türelmesen hallgatja.

– És ott van az a hadügyminiszter, akit most leváltottak. De hiszen maga nevezte őt ki, Vlagyimir Vlagyimirovics. Hogy nevezhetett ki egy ilyen embert?! Aki ennyit sikkasztott.

Putyin felvonja a szemöldökét.

– Miért, maga nem is tudja? Igen, sikkasztott. Milliárdokat.

– Nem, én nem tudom – mondja Putyin, és olyan kedvesen mosolyog, hogy egy pillanatra hihetővé válik, amit Gluhovszkij mond: hogy minden második orosz nő szerelmes belé. – Na jól van, elmagyarázom. Hogy is hívják magát?

– Marija.

– Jól van, Mása, üljön le! Mindent elmagyarázok – mondja Putyin kedvesen.

Mása, aki eddig talán ellenzéki volt, és úgy jött ide, hogy jól beolvasson a diktátornak, úgy néz Putyinra, mint aki kész lenne most rögtön ágyba bújni vele.

– Köszönöm, Vova – mondja.

És Putyin mosolyog: győzött. És győzni fog.

A számítógép előtt ülünk Szásenykával, előbb magyar dalokat hallgattunk a YouTube-on: LGT-t, Omegát; aztán oroszokat: Grebenscsikovot, Sevcsukot.

– Hú, tényleg, ezt meg kell nézned! – mondja.

Kisfilm valami kerekasztal-beszélgetésről, Putyin egy jótékonysági rendezvényen vett részt, és utána az orosz társadalom aktuális problémáiról beszélget az orosz kultúra jeles képviselőivel. Kormánypártiak, ellenzékiek vegyesen...

Jurij Sevcsuk rögtön magához ragadja a szót: ugyanolyan heves, tüzes, lenyűgöző, mint a színpadon. És mondja, mondja: hogy hol a szólásszabadság, Vlagyimir Vlagyimirovics? Hol vannak az emberi jogok? Hova jutottunk már megint?

Putyin kedves mosollyal hallgatja egy darabig, aztán közbeszól:

– Ne haragudjon, bemutatkozna? Nem tudom, hogy ki maga.

Sevcsuk bemutatkozik, és mondja tovább.

Ezzel kezdődtek Oroszországban az újabb zavaros évek, a tömegtüntetések – én is ott voltam az egyikén, Szásenykával, mínusz huszonöt fokban néztük Sevcsukot a színpadon. „Rogyina, ti moja urogyina... no ona mnye nravitszja.” (Hazám, te torzszülött... de nekem így is tetszik ő.) És az orosz irodalom ügynökei – Galina, Julija, Jelena – Hodorkovszkij írásait ajánlják a kiadóknak: „Valamikor, talán nem is soká, ő lesz Oroszország elnöke” – mondja a rekedt hangú, bőszerű ellenzéki Galina, mondja a kis Julija, aki Szorokinba szerelmes (a férje mellett), mondja a szép Jelena, az Eco-fordító, aki nem tudom, kibe szerelmes...

Mert mikor kezdődnek a zavaros évek? Amikor az orosz nők szívében valami összetörik. Akkor omlik össze minden, mert mi más tartaná meg Oroszországot, ha nem az orosz nők szíve?

Az orosz nő szerelmes Putyinba, és szerelmes Sevcsukba. Mert az orosz nő más. Az orosz nő szívébe ez belefér. De hogy Putyin ne tudja, kicsoda Sevcsuk, a nemzet legnagyobb éneke-se és dalköltője? Aki 1981-ben, az afgán háború idején megírta a *Nye sztreljajt*, amely azóta is háborúellenes himnusz Oroszországban? Vagy csak úgy tett, mintha nem tudná?

Vége a varázsnak?

Meztelen a király?

A mester vak?

Még egyszer az orosz nők nagy szívéről

Tányecska egy napon bejelentette, hogy férjhez megy. Vagy ne ezzel kezdjem?

Tányecska 1990-ben Budapesten, mint a Szovjet Írószövetség magyar referense, az első találkozás: dauerolt szőke haját tépi, cibálja a szél.

Andrej Bitovról beszélgettünk: hogy a *Puskin-házat* ki kellene adni végre magyarul... meg sok minden másról.

Valamikor, évekkel később Moszkvában, egy könyvbemutatón találkoztunk is Bitovval: kivártuk a dedikálásra váró sort, ők ketten beszélgettek egy kicsit, mint régi ismerősök, bár mindig csak néhány percet beszélgettek, és mindig csak így: könyvbemutatókon, dedikálásokon... Néztém Bitov ősz haját, szép arcát, a koponyát, amelyben valahol ott lapul a titok: az írói zsenialitás titka, a szavak melódiája. És figyeltem nagyon: szikrázik-e a levegőben valami. Hát, valamit mintha éreztem volna. Valami szikrázást? Közös ritmusra váltó szívdobogást?

És Tányecska egy napon bejelentette, hogy férjhez megy. Ekkor Budapesten élt, orosz tanított egy gimnáziumban.

– Na és kihez?

– Szergejnek hívják, a nagykövetségen dolgozik, nagyon aranyos fiú. És olyan megértő. Elmondtam neki, hogy szerelmes vagyok Bitovba és Grebenscsikovba is. Ő meg erre, hogy nem baj, majd négyesben fogunk élni.

Néhány évvel később este tízkor szólt a telefon. Először nem hallottam mást, csak zokogást. Női zokogást.

– Ki az?

– ... Én vagyok az, Tánya...

– De hát mi van? Történt valami baj?

– Meg... meghalt Brodskij. Annyira szerettem!

Anna és Ahmatova, avagy hogyan lettem műfordító

A moszkvai kollégiumi szobámban feküdt: bejött reggel, azt mondta, rosszul érzi magát, lefeküdhöz az ágyamba pihenni?

Őt is Annának hívták, mint kedvenc költőjét, Ahmatovát, és szerette a magyarokat. Talán a magyar nyelv költőisége vonzotta, talán a magyar fiúk szilaj, félázsiai szíve... vagy egyszerűen csak magyar fiút szeretett volna fogni, hogy Nyugatra meneküljön a szürke, brezsnyevszagú Szovjetunióból.

Húszéves volt, verseket írt, „Költő vagyok”, mondta magáról, és én olvastam a verseit, és sokat beszélgettünk Ahmatováról, Mandelstamról, Paszternakról. Hogy tetszett-e, nem tudom. A lelkébe szerelmes voltam.

Szabadverseket írtam neki oroszul, akkor még azt hittem, az orosz nő lelkéhez a vers a legrövidebb út. Bár... talán most is azt hiszem. Ő elolvasta, és ráncolta a homlokát:

- Jól van, ebből lehet verset csinálni- mondta.
- Miért, ez nem vers?
- Na és a rímek, a ritmus?
- De hát ez szabadvers.
- Hülyeség. Olyan nincsen. Vers csak az, amikor a lélek kibomlik a lét titokzatos ütemére.

Ahmatova-verseket írt az én szentimentális-avantgárd szerelmes szörnyűségeimből: és amikor megmutatta őket, felhúzott szemöldökkel, kíváncsian nézett rám: csodálsz? Ugye, nagy költő vagyok?

Hát jó, megmutatom, hogy ki a jobb költő! Lefordítottam Pilinszky *Apokrifjét* oroszra. Felolvastam neki. Sokáig nem tudott megszólalni, csak nézett nagy szemekkel, legyőzötn.

- Ezt te írtad?
- Büszkén bólintottam.

Aztán ott feküdt az ágyamban: Moszkvában, 1984-ben, és nem tudtam, hogyan fejezzem be ezt a történetet. Most sem tudom.

Két pohár vörösbor

Mesélem Igornak, az újorosz barátomnak, volt kollégiumi szobatársamnak, hogy kiadjuk Akunyint.

- Ne már! Ki ért belőle bármit is nálatok? Annyira orosz, tizenkilencedik századi orosz bűnügyi regények, orosz történelem; nem rossz - nekünk, de hogy Magyarországon...

Este Natasával találkozom egy pizzériában, valahogy véletlen ismerkedtem meg vele (Tányecska barátnője), Igorral bevodkáztam, így kicsit kókadtan próbálok beszélgetni vele: elmesélem, hogy ki fogjuk adni Akunyint, és másnap megyek hozzá interjút készíteni. Nem tudom, imponál-e ez neki - talán csak a bortól csillog a szeme.

- Na és most mit csinálunk? - kérdezte, miután megettük a pizzát és fizettem.
- Hát, sétáljunk egyet! - feleltem. - Vagy elmegyünk hozzád? És veszünk egy üveg bort? - csúsztam ki a számon, és legszívesebben rögtön visszaszívtam volna.

Sírt, nyertett, bűgött a villamos, döcögött velünk lakótelepeken, parkokon, hidakon át, ki Moszkva legszélére - nem tudtam, hol vagyok, miért vagyok ott, és miért vagyok. De ha van létem, hát legyen létezésem is: legyen történet az életemből, különben mit ér?

Egy erdő mellett szálltunk le, jó fél kilométert sétáltunk a lakótelepig: ott lakott Natasa a nyolcadik emeleten. A lépcsőház, mint mindenhol az ilyen lakótelepeken: sivár, sötét, mocskos. Bent a lakásban mintha bomba robbant volna. Az ágyra pillantok: mennyi ruhát, női magazint, tányért kell majd lepakolni róla...

Fáradt vagyok.

Natasa valahonnan előkerít egy dugóhúzó. Töltünk, iszunk.

– Megcsókolhatlak? – kérdezem. Hülye kérdés.

– *Tolko v socsiki* (Csak az arcocskámat) – feleli. Jó válasz. Én is így gondoltam.

– Ne haragudj, holnap korán kell kelnem.

És megyek. Le a lifttel, át az erdőn, tűnődve, hogy ez akkor most történet-e, és félve, mert az erdőben – éjjel egy óra van – kis csapatokban isznak a környékbeli srácok. A turistáknak mindig azt tanácsolják, hogy kerüljék el az ilyen helyeket éjszaka. De én nem vagyok turista. Orosz vagyok. Orosz vagyok. Orosz vagyok. Orosz vagyok.

Borisz Akunyin, eredeti nevén Grigorij Cshartisvili Moszkva egyik legszebb részén lakik, Zamoszkvorecsjében: olyan ott sétálni, mint egy időutazás – kanyargós utcák, boltocskák, szinte várom, hogy felbukkan Eraszt Petrovics Fandorin egy fiákeren.

Három órára beszéltek meg a találkozót, van még időm, benézek a boltokba, körözkök a háztömb körül, és közben ábrándozok. Biztos ő is jó srác lesz. Jót beszélgetünk, borozunk vagy vodkázunk. Ha meghív szaunázni, elmegyek. Ha van létem, hát legyen létezésem is.

Fényűző lakás, az előtérben polcrendszer: rajta a Fandorin-regények különböző nyelvű kiadásai, de a legtöbb polc még üres – Grigorij Salvovics előrelátó ember: tudja, hogy sok hely kell majd még a külföldi kiadásoknak.

Leülünk a hatalmas dolgozószobában – mellette biliárdszoba (lehet, hogy utána játszunk egyet?), és elkezdjük az interjút. Az író tölt egy pohár bort nekem is, magának is, lassan kortyolgatva, profin válaszol a kérdéseimre. Négy órakor feláll:

– Egy órában állapodtunk meg, ugye?

És kikísér.

Hét hónap múlva váratlanul e-mailt kapok Natasától. A mellékletben egy újszülött baba fényképe. A szöveg: „Szia, gratulálhatsz, megszületett a babám. Kicsit hasonlít rád, nem?”